

בית ומשפחה 2

קדושה

עריכה ועיבוד הסדנאות: דבורה רוזנברג

כותבים: הרב יעקב אריאל שליט"א

הרב יעקב אידלס, רמה גנזל, הרב שי יהודאי, הרב חגי כהן, דבורה רוזנברג

שלמי תודה לכל המחברים ובעלי זכויות הפרסום על הרשות לכלול מיצירותיהם. עשינו כל שביכולתנו לאיתור היוצרים ואם טעינו ותודיעו לנו, נדאג להסרת יצירותיהם. השימוש בחומרים של היחידה לחינוך לחיים במשפחה אפשרי עבור עובדי הוראה ותלמידים במסגרת פעילות מערכת החינוך (כיתתית/ בית ספרית/ בכנס מקצועי). חל איסור על העתקה ו/או עריכה מחדש של החומרים, בחלקם או במלואם והפצתם. אין להפיץ את התכנים בפלטפורמות הפתוחות לציבור שאינו נמנה על עובדי ותלמידי מערכת החינוך, וכל הפועל בניגוד לנ"ל, יישא באחריות. המצגות עוצבו באמצעות אתר Canva - <https://www.canva.com>. © כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, מינהל החמ"ד, היחידה לחינוך לחיים במשפחה.

עץ חיים היא

מסגרתיות וגמישות

הרב יעקב אריאל שליט"א

"ועשו ארון עצי שטים... וצפית אותו זהב טהור מכית ומחוץ תצפנו" (שמות כה, י-יא). מכאן למדו חז"ל ששלושה ארונות עשה בצלאל: שניים של זהב, החיצון והפנימי, ואחד של עץ, האמצעי. הרואה לא ראה אפוא כלל את העץ, אלא את הזהב בלבד. מדוע אפוא נדרשה בכלל עשיית ארון עץ, החבוי בתוך הזהב?

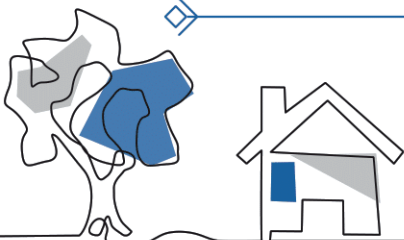
זהב הוא אמנם חומר יפה ויקר, אולם הוא מתכת דוממת. העץ, לעומתו, הוא מן הצומח. יש בו חיים. הוא גדל, מתרבה, נושא פרחים ופירות. הרעיון שהתורה רצתה להביע בארון הוא שהמסגרת החיצונית שלו היא יציבה וקבועה על כן היא עשויה זהב. אולם בתוכה חבוי עץ חיים מלבב.

אף תורתנו כן. לאדם שטחי, המסתכל מבחוץ, היא עלולה להיראות כמסגרת מחייבת קבועה, שבה אין כביכול לאדם מקום ליוזמה, לשיקול דעת עצמי ולפיתוח אישיותו. ולא כן הדבר. לאדם עמקן, החודר לתוכם של דברים, התורה מתגלית כעץ חיים משגשג ורענן. הטור (אורח חיים סי' מז) פירש את הברכה "וחיי עולם נטע בתוכנו" כמתייחסת לתורה שבעל פה. כוונתו לומר שהתורה שבכתב יצוקה באותיות קבועות, עליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע. אולם התורה שבעל פה פורה ורבה, צומחת וגדלה. כי החיים זורמים ומעמידים בפני האדם בכל רגע ורגע דילמות חדשות. הוא חייב להתמודד אתן וליישם את עקרונות התורה שבכתב במצבים המתחדשים שהחיים מעמידים בפניו. היישום מחייב פרשנות מעמיקה של העקרונות התורניים, וכך עלינו להעמיק בכל פעם מחדש את הבנתנו בתורה כדי שנוכל ליישמה בצורה הנכונה ביותר.

אינסופיות המצבים והלכותיהם

פעמים, תנאי החיים מעמידים אותנו בפני אילוצים שונים המחייבים אותנו להכריע בין אפשרויות שונות ולשקול איזו מצווה להעדיף ואיזו לדחות. כאן יש מקום לגישות פרטניות. יש מקום לקיום המצווה בנורמה בסיסית, ויש מקום להדר. ולהידורים אין גבול ושיעור. לכל אדם יש מצווה שאותה הוא מקיים ביתר הידור. זה צדקה וחסד וזה כשרות, זה לימוד תורה וזה יישום הארץ. אולם המסגרת חייבת להיות קבועה, העקרונות מוחלטים ונצחיים. התוכן הוא גמיש יותר, והיישום מחייב שיקול דעת של פוסקי הלכה ושל כל אדם פרטי בהתאם לאישיותו, לכישוריו ולנטיותיו.

אין סוף לווריאציות הרב-גוניות שהחיים מעמידים בפנינו. לכן אי-אפשר להעלות על הכתב את כל האפשרויות שהאדם בעולם מסוגל להעלות על דעתו. משום כך יישום התורה בחיים נמסר בעל פה.

מסגרת קבועה והתפתחות

העץ החי לבדו, ללא המסגרת היצוקה סביבו, עלול לגדול בכיוון לא-רצוי. הרוח עלולה להטותו לכיוון אחד, השפעות אחרות עלולות להטותו לכיוון אחר. כדי לשמור על הכיוון הרצוי, יש הכרח במסגרת קבועה של זהב טהור. העקרונות אינם ניתנים לשינוי. אולם מסגרת חיצונית לבד, ללא רצון חי ופעיל, היא גוף מת, חלילה, ללא נשמה. לתורה שבעל פה יש כללי פרשנות קבועים. היא מבוססת על הנחות יסוד בלתי-מעוררות, ויש לה גם ממסד ידוע. קיומה הרצוף במשך דורות יצר גם מסורת מקובלת, נוהגים ונהלים, סביבה חברתית שיש לה נורמות מחייבות. אולם כל אלו לא באו אלא לעודד המשך צמיחה וגידול. אדם מישראל המסתפק בנתון הקיים ואינו שואף להוסיף ולהתעלות יותר הוא יצור מנוון ומאובן. כל דור חייב להוסיף על קודמו, כשם שעץ חי מוסיף כל שנה טבעת חדשה לגזעו. שמירת מסורות חיצוניות שאינן הלכה, כאשר תנאי החיים מחייבים את שינויין, זהו קיפאון מסוכן.

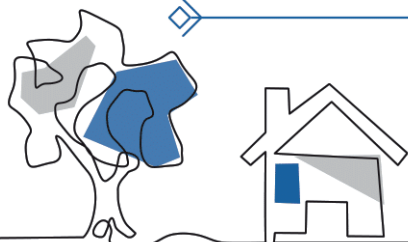
לדוגמה, המעבר מהגלות לארץ ישראל מחייב קיום מצוות "חדשות" שלא נהגו בגלות, כגון: תרומות ומעשרות ושביעית. ההרגל, שנעשה כטבע שני, מקשה על הצורך להתרענן ולהתרגל לנורמות חדשות.

אף השינוי שהתחולל בחיי עם ישראל - כאשר יש לו מדינה משלו והוא חייב להבטיח בעצמו את ביטחונו, כלכלתו וסדרי החיים החברתיים - מחייב קיום מצוות נוספות בתחום שבין אדם לחברה ודורש אחריות כלל-ישראלית. דברים שלא ידענו עליהם בגולה.

סכנת שינויי המצבים

המעבר ממצב למצב עלול לגרום משבר. מי שנאלץ לחלל שבת משום פיקוח נפש נמצא בתחושה מוזרה, שאינו רגיל לה. הוא עלול לאבד את עשתונותיו ולשכוח שגם בתנאי החירום שבהם הוא נתון, הוא עדיין חייב לשמור את השבת ככל שניתן. אדרבה, במצב כזה, אותן מלאכות שהוא יכול להימנע מלעשותן או לעשותן בשינוי הן היוצקות תוכן לשבת המיוחדת שנכפתה עליו. המסגרת הרגילה איננה. כאן מתגלה עץ החיים במלוא חוסנו וכושר עמידתו.

אולם, אי-אפשר לקיים חיים רוחניים אמתיים רק על ידי אלתורים המשתנים כל רגע ורגע. פעמים שהאילוץ מחייב זאת, אולם נפש האדם מחפשת לה גם משענת יציבה של מסגרת. פגעי הטבע עלולים לכרסם בעץ, אולם הזהב נשאר תמיד טהור, ללא שינוי וללא תמורה. יש אפוא צורך בשילוב של שני הדברים, של הקביעות והגמישות, של הזהב והעץ.

שינויי נורמות הכלל והפרט

הכלל חייב יותר לשמור על נורמות קבועות. ליחיד, יש מקום להתנהגות שונה. הידורי מצווה, למשל, ניתנים לקיום יותר על ידי יחידים. אילוצים של חולי או פיקוח נפש, שעת הדחק וכד', שייכים יותר למישור האישי. ואכן, כשהאילוצים הם כלליים, הפוסקים מתייחסים אליהם באופן אחר. כי שינוי הנורמות החברתיות עלול לערער את היציבות, בעוד שאדם פרטי החורג מהנורמה כאשר קיים אילוץ מקרי, יש לו עדיין מסגרת השומרת על הבסיס שאליו הוא יחזור כאשר האילוץ יחלוף. אולם ציבור הנאלץ לשנות את התנהגותו עלול להשמיט מתחתיו את הבסיס שעליו הוא נשען.

משום כך, נאמר למשה על עשיית ארון העץ הפנימי בלשון רבים: "ועשו" (שמות כה, י), בעוד שעל עשיית ארונית הזהב נאמר לו בלשון יחיד: "ועשית" (שם, ג). ארונית המתכת הם קבועים, ויש בהם עשייה אחת. לארון העץ תיתכנה עשיות שונות ומגוונות, כל אחד ואחד לפי אילוציו, אפשרויותיו ונטיותיו, כאשר גמישות זו נתונה במסגרת הזהב.

התוכן הפנימי מחזיק את המסגרת החיצונית

אמנם, מוסדות החברה מסגרות קבועות הם, אולם בתוכם חייבת להיות דינמיות חיה ופעילה. ממסדים אינם אלא מסגרות הנחוצות לשמירת קיומו הנצחי של עץ החיים שבתוכם. רק כאשר הם צמודים לו ויודעים את מקומם ואת תפקידם, הם בעלי ערך. לזהב הנוצץ והיפה אין ערך כשלעצמו. הוא נועד לייצג את התוכן הפנימי, להדרו ולנאותו. ההופעה החיצונית נחוצה לצורך קיומו של העץ שבתוכה, לשרתו ולתת לו ביטוי הולם.

בסוף ימי בית ראשון, עברה בטעות ההתייחסות מתוכנו הפנימי של הארון, מלוחות העדות שבו, למסגרתו החיצונית בלבד. "הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר וקטר לבעל (רשימה חלקית של עשרת הדברות)... ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה... ואמרתם ניצלנו... המערת פריצים היה הבית הזה" (ירמיהו ז, ט-יא)!! לכן נגזר הארון, כדי שלא יאמרו עוד: ארון בית ה', שלא יסתמכו על ברק זהבו החיצוני בלבד. ומאז, הארון גנוז בלב כל אדם מישראל. עד אשר תגיע העת לגלותו ולהניחו שוב במקומו. "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' לירושלים" (ירמיהו ג, ז).

(הרב יעקב אריאל, "עץ חיים היא", מאהלי תורה - מאמרי הגות ומחשבה לתורה ומועדים, כפר דרום: הוצאת מכון התורה והארץ, תשנ"ח, עמ' 135-137)

